giſmo. Quod ſecundo dicit loco, non auſim abſque graviore aut ratione, aut auctoritate credere. Myſticum hiſtoriæ ſenſum lege apud Rupertum.

Diſperierunt in Endor.) Hieron. *contriti ſunt in Endor.* Alii, *vaſtati, exterminati, fracti,* נשמדו, *niſmedu,* ἐξωλοθρεύθησαν. Aquila ἐξετρίβησαν, *contriti ſunt.* Pro *Endor* ἀενδωρ עין האר *hhendor.* Paraphraſtes vertit *in fonte*, ſeu *ad fontem Dor* בעינא רדאר *behhena dedor.* Interpretatur Auguſt. *Endor*, fontem, ſed ſola prima ſyllaba illius hunc ſignificat. Hebraicè עין *hhen* in regimine עין *hhain*. *Endor*, vel *Aendor* ab Hier. aut alio Auctore de locis Hebraicis dicitur vicus magnus, civitaſve juxta montem Thabor, ſimulque torrens juxta eundem montem. Rectè Maſius *a*, paucíſque ſic ſcribit. Porrò עין דור *Endor*, quod eſt, ac ſi fontem Doræ dicas, exiſtebat in jugo, quod à monte Thabor decurrit verſus Auſtrum atque Hermonem minorem. Urbs nobilitata excito ab inferis Samuele per veneficium *b*. Et hanc quoque prope torrentem Ciſſon poſitam fuiſſe argumento ſunt divini Vatis verba (hoc nimirum Pſalmo) quibus eam memorat cladem, qua Siſara præfectus Regis Jabin apud illum torrentem eſt afflictus à Debora & Baraco. Addit tres urbes fuiſſe cum ſuis quamque municipiis & pagis, ac veluti regiones in tractu Dotio, videlicet Endoram, Tha anach & Mugedonem. De his duabus ultimis mentio eſt in Cantico Deboræ *c*, *Venerunt & pugnaverunt, pugnaverunt Reges Chanaan in Thanach juxta aquas Mageddo*, & in libro Joſue *d* junguntur *habitatores Dor cum oppidis ſuis, habitatores quoque Endor cum vinculis ſuis.* Non legi, qui ad cladem Madianitarum referat verba Pſalmi, quamvis Agellius tacitis nominibus, de quibuſdam id ſenſiſſe afferat, Euthymius quoque refert aliquos putaſſe eidem torrenti duplex nomen fuiſſe, Cidon & Endor. Id forſan Paraphraſtes voluit, appellans fontem Dor, diſtinctis nominibus, ut ante dixi, & Arias *e* docet, ab inſigni fonte, cujus rivus fortaſſe Doramuſque deducebatur, nomen accepiſſe, quod etiam Abulenſis confirmat, & alii.

Facti ſunt ut ſtercus terræ.) Hier. *fuerunt quaſi ſterquilinium terræ*, quæ eſt Græca verſio Aquilæ, ἐγενήθησαν κόπρια χθονός. LXX. indicant ſenſum, qui paſſim placet, ut inhumana, putrefactaque cadavera fimi ſeu lætaminis loco ad impinguandos agros eſſe poſſent: dicunt enim in dativo ἐγενήθησαν ὡσεὶ κόπρος τῇ γῇ Chaldaicè, *facti ſunt ſicut ſtercus conculcatum in pulvere, vel terra.* In Joſephi *f*, exemplari Græco interfecti cum Regibus duobus Oribo & Zibo ſcribuntur περὶ μυριάδες δώδεκα, *circiter centum viginti millia*, quod extat etiam in lib. Judicum *g*. Vulgari ſermone cæſorum cadaveribus hoſtium plurimis impinguari agrum, campumve dicimus. Docui etiam Pſal. 36. *fieri ſtercus terræ* phraſi Scripturæ ſignificare, redigi ad exitium viliſſimum, turpiſſimumque. Sic dicitur *gloria peccatoris, ut ſtercus, corruptio, vermis*: *h* minatur Deus oſſa etiam Regum, Principum, Sacerdotum, Prophetarum, & aliorum ejicienda de ſepulchris, ut ſint *in ſterquilinium ſuper faciem terræ* *i* & *Jezabelis carnes ſicut ſtercus ſuper faciem terræ.* *k* Quas acies, quoſve exercitus, qui Duces parva manu profligaverint, diſputat capite integro Alexander *l*. Neapolitanus cum Tiraquello, ſed cæſorum ſanguine, cadaveribuſve, ac tabe teſtis in Mario Plutarchus, terram pinguefactam immenſam vim æſtate frugum reddidiſſe, & fidem feciſſe Archilochi dicto πιαίνεσθαι πρὸς τῷ τοιούτῳ τὰς ἀρούρας, *gliſcere*, ſeu *pingueſcere ea ratione arva.* Tale illud Virgilii *m*.

Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Æmi pingueſcere campos.

Eodem alluſit Lucanus, *n* & Ovidius,

Luxuriat Phrygio ſanguine pinguis humus.

Denique Poeta Hetruſcus, *o*

Et di che ſangue qual campo s'impingue.

Sed pluris faciendus Ezechiel, *p*, apud quem Deus minatur, *Et dabo carnes tuas ſuper montes, & implebo colles ſanie tua, & irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes, & valles implebuntur ex te.* Ubi Hier. legit, *ſtercoribus tuis* & illuſtrat verbis iſtis Pſ. noſtri, & alterius, *q De ſtercore erigens pauperem.* Idem valet illud Eſaiæ *r*, *Facta ſunt morticina eorum, quaſi ſtercus in medio platearum*, & Job, *ſ Quaſi ſterquilinium in fine perdetur.* Ubi alluſio eſt non tantùm ad Job *ſedentem in ſterquilinio*, *t* ſed etiam ad Arabum, ſeu Nabuthæorum ritum ſepeliendi Reges, ac Duces in ſterquilinio, *u* Lege quæ dixi Pſ. 78. *x*

a in cap. 17. Joſ. v. 11.
b 1. Reg. 28. 7.
c Judic. 5. 19.
d cap. 17. 11.
e ibidem.
f 5. anti. c. 8.
g cap. 8. 10.
h 1. Mach. 2.
i 61. Job. 25. 6.
k Jer. 8. 1. 2. 3. 16. 4. 24. Reg. 9. 37.
l lib. 6. c. 25.
m 1. Georg.
n lib. 7.
o Petracha in Triumpho fortunæ c. 3.
p c. 32. 5. 6.
q Pſ. 112. 7.
r c. 5. 25.
ſ c. 20. 7.
t Job. 2. 8.
u Strabo l. 16 ſub finem. Lucius Gira. li. de vario ſepeliēdi ritu.
x verſ. 8.

Verſ. 12.) Pone Principes eorum ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana: Omnes Principes eorum.
Verſ. 13.) Qui dixerunt, hæreditate poſſideamus Sanctuarium Dei.

IN hac ſua imprecatione ſimilem optat exitum hoſtibus, ipſorumque Principibus ſub Gedeone ei, quem ſunt Madianitarum, de quibus in genere verſu decimo meminerat, quemadmodum & de Principibus eorundem Madianitarum Jabin & Siſara ſub Debora & Barac mentionem fecerat; ait enim hoſtium Principes quibus imprecatur, conſpiraſſe, ſeſeque invitaſſe ad occupandam populi Hebræi ditionem, quam Deus ſibi ad habitandum in ea peculiariter, ut in ea Religioſius colatur, elegit atque ſanctificavit. *De Oreb, & Zeb Madianitis habetur* in libro Judicum *y*, *apprehenſos fuiſſe ab Ephraimitis, & interfectos, alterum in petra Oreb, alterum in torculari Zeb, capitaque illorum portata ad Gedeonem transfluenta Jordanis*: item *à Gedeone comprehenſos Zebee, & Salmana Reges Madian, & interfectos ab ipſomet.* *z*

Pone Principes eorum.] Hier. *Duces* ἀρχόντων Hebraicè eſt pleonaſmus, *pone eos Principes* ſeu *Duces eorum* נדיבמו שיתמו *ſchithemo nedivemo.* Sub Principibus comprehenduntur ſubditi. Paraphraſtes tamen expreſſit, *Pone eos & Principes eorum.* Ponere aliquem, ſicut alterum, idem eſt, quod ſimilem reddere, facere illi id quod alteri; abſolutè verò eſt quidpiam efficere & conſtituere, ut *ponere in ſalutari*, a *ponere ut arcum æreum* b; *brachia ponere ut clibanum ignis*, c & *dorſum* d *ponere opprobrium*, & *in ſimilitudinem gentibus*, &c.

Sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana.) Hebraicè nota ſimilitudini (כ) *che* nexa eſt utrique nomini, & ſequentibus duobus. Hos autem duos occidentur Ephraimitæ, ut ante dixi, cum jam divulgata eſſet victoria Gedeonis de Jericho. Ludunt Latini in etymologiis horum, & præcedentium, atque ſententiam vocabulorum, ut *Madian*, quod ſignificat declinantem judicium, denotet peccatorem, qui non vult confiteri peccata, nec ſeipſum judicari; vel ut ſonat contradictionem, & iniquitatem, advocatum, qui declinat lites, differtque ſententiæ pronuntiationem: *Siſara*, hoc eſt excluſio gaudii, illum, qui eſt ſine ſpe cœleſtis gaudii, vel juxta notionem qua valet, tollentem, recedentem, innuat iniquum judicem, qui tollit, ac prædatur juſtum recedentem à malo: *Jabin*, ideſt, ſapiens, & *Ciſſon*, lætificans eos, ſapientem hujus mundi, qui eſt in torrente lætitiæ abundantis temporalis, quæ ſiccabitur, verteturque in triſtitiam: *Endor*, fons generationis, luxuriam, qua maximè pereunt divites, & abundantes in ſæculo, fiuntque in ſtercus terræ fœtentes coram Deo, & hominibus, atque *ut jumenta computreſcunt in ſtercore e ſuo.* Sapienſque *f* ſcribit, quod *fornicaria quaſi ſtercus in via ab omnibus prætereuntibus conculcabitur*: *Oreb*, corvus vel menſa, loquacitatem, & commeſſationem, quibus vacantes Principes negligunt ſubditorum curam; *Zeb*, lupus, aut rapax, & devorans, *iniquum Principem lupæ ſimilem*, *g* cujus proprietates Hugo tropologicè declarans, has ponit.

Prædo, famis patiens, terram vorat, hepate ſciſſo
Raucificans, ululans, eſt pede, dente nocent.
Tela cavet, caſtus, nemus eſt caſa, tergore duro
Annoſus, caudæ villus amoris ineſt.
Dens de maxilla, retro debilis, ex oculis lux
Emicat, haud collum flectit, odore caret.

Ubi per Caſtum intelligit ſterilem bonis operibus. Præterea *Zebee*, ut ſignificat victimam, vel rapinam, & devorationem, ait Hugo indicare infelicem exitum dictorum Principum: *Salmana*, ut ſenſibilitatem ejus, pœnam intolerabilem, quam tunc ſentient, qui nunc nihil ſentire laboris, aut doloris volunt. Aliter nominum notiones declarantes transferunt omnia ad Antichriſtũ, vel ad alios perſecutores Eccleſiæ, ut Gloſſa, Auguſtinus, is, quem vocant Hier. Joannes item Vitalis *h* Cardinalis, & Petrus Damiani, *i* Philippus Græveus, *k* & alii. Ille quidem verbi gratia, *Siſaram* interpretatur equi viſionem, *Oreb*, foramen, *Salmana*, perfectos in malitia: Caſſiod. *Oreb*, ſiccitatem, *Salmana*, umbram commotionis: Bruno Carthuſ. *Oreb*, ſiccitatem, vel corvum, vel foramen; *Zebee*, victimam lupi. Auguſtinus, ex quo multi tranſcribunt, exponit *Ciſſon*, duritiam eorum: Vitalis *Oreb* ardorem, *Salmana*, conſummatum, Hier. *a* verns, *Madian*, ex indicio:

y cap. 7. 25. & 8. 3.
z ca. 8. 12. 21.
a Pſ. 11. 6.
b Pſ. 17. 13.
c Pſ. 20. 13.
d Pſ. 43. 14. 15.
e Joel 1. 17.
f Eccl. 9. 10.
g Ezech. 22. Sophon. 3.
h in Speculo morali Scriptura.
i Verbo Princeps l. 5. Ep. in 13.
k ſerm. 177. in Pſal.

cio: Petrus Damiani *Ammon*, populum mœroris: Græveus *Geval*, præruptum, *Amalech*, gentem brutam. Sic nihil certi conſtat, quamvis concedendum ſit Caſſiod. & illi, qui nomen gerit Hier. latere in Hebraicis vocabulis myſteria. Profectò *Zebee* non ſignificat victimam lupi: ſed ſimpliciter victimam, & lupus eſt זאב *zeeu*, *victima* זבח *zevach*, *Oreb*, non eſt foramen. Sed corvus ערב *hhoreu*; nec propriè ſiccitas, ſed ſolitudo, quæ ſicca eſt, dicitur ערבה *hharavah*. Omitto cetera; tantumque moneo, ne in ejuſmodi rebus valeat auctoritas ſola, quum in promtu eſt exactior ex linguarum peritia dijudicatio. Illud aptius, ut in Oreb & Zeb ſignificantibus corvum, & lupum, ducum iſtorum magnorum obſervemus feritatem, & dexteritatem à qua nominum ratione Arias *b* non nimium diſtare Corvinorũ, Gravorum, Aquilinorum, Lupatiorum, ceteraſque talibus nominibus, ac titulis celebratas familias. Colligit etiam rectè ex his nominibus, Madianitarum linguam vel eamdem cum Chananæa, vel maximè illi affinem fuiſſe. Poſtremò nomen *Petra Oreb* ab iſto ibi occiſo in editiore, aſperiore, ſaxoſo loco inditum eſt. De quo meminit etiam Eſaias, *c* nominans *plagam Madian in Oreb.* Sed cave ne confundas cum *monte Oreb*, *ubi apparuit Deus Moyſi in rubro* d. Melius ſcriberetur aſpirate *Horeb* diſtinctionis cauſſa, vel illud aliud nomen potius inchoatum à littera magis aſpirata [ע] *hhain*, cui nomen montis ſit חרב *choreu*. Etſi verò *Deus ſteriſſe* ſcribatur *ſupra petram Oreb*, *ubi juſſu illius eam percuſſit ad eliciendum aquam* e, tamen non appellatus eſt mons petra Oreb, ſed in eo erat dicta petra. Hier. *f* docens errare qui putant, quod ſcribit Eſaias *g de plaga Madian in Petra Oreb*, ſignificare tempus, quando in libro Numerorum *h* Madianitæ cæſi referuntur ab Iſrael à deſerto Sur uſque ad montem Dei Oreb, ſed quod in libro Judicium, & hic narratur, monet apud Hebræos aliis ſcribi litteris, nec eo tempore Iſraelitas fuiſſe in monte Oreb, ſed in ſolitudine Sethim.

Omnes Principes eorum.) Paraphraſt. vocat *Reges.* Supplendum *omnes, inquam, Principes eorum pone, ſicut Oreb*, &c. Apollinarius exponit omnes qui ſunt cum illis Duces, ideſt, qui univerſè nominati ſunt, & ſunt hoſtes populi, ita ut nullus excipiatur, inquit Euthymius. Hebræi nectunt hæc verba fini verſus, alium ordientes à ſequentibus. Nihil refert ad ſenſum.

Qui dixerunt, hæreditate poſſideamus Sanctuarium Dei.) Hier. *poſſideamus nobis pulchritudinem Dei.* Alii, *quia dixerunt poſſideamus nobis habitacula Dei.* Symmachus δίαιταν *habitaculum*: emendati Græci codices τὸ θυσιαστήριον *altare*, eodemque modo Pſalter. Æthiopicum, & Apollinarius Θεοῦ περικαλλέα βωμόν, *Dei per pulchram aram.* Chaldaicè in Bibliis Regiis עירית *hhidith* ſignificat *id quod pulchrum eſt ac mundum*: in textu Nebienſi. דידית *dedith quod electum* apponitur vero utrobique כל *chol omne.* In Pſalterio Gallicano, & apud Caſſiodorum, *hæreditate poſſideamus nobis*, in Pſalterio Romano, *hæreditatem poſſideamus nobis.* Pronomen Græcè, ac Hebr. extat. Sed Hieronymus *i* quæſtionem ſuperfluam hac de re dicit eſſe; quando enim dicitur *poſſideamus*, intelligi & (nobis.) *Hæreditate poſſidere*, aut *hæreditare*, Euthymius explicat poſitum pro dominari, vel in poteſtate habere. Adderem, ſic ſibi comparare firmiter fixèque, ut ad hæredes transferri poſſit. Idem judicium ſit de ſimilibus formulis, quæ occurrerunt in aliis Pſalm. *hæreditate capere*, *k* vel *acquirere*, *l* nec non in ſequentibus. *m*

Sanctuarium] Vel templum ſignificat cum omnibus vaſis ſacris, & oblationibus, vel regionem Judæam totam, quæ ſancta dici ſolet, quia Judæi colebant ibi Deum vera Religione. Primæ opinioni magis favent, qui reddunt hoc loco *Altare*, item qui *pulchritudinem*, aut quid ſimile, quod Areæ convenire docui Pſ. 77. *n* Hebræa hujus noſtri loci vox נאות *neoth loca* ſignificat *Paſcua, & amœna*, ut vidimus Pſalmo 64. *o* & 22. *p*.

Myſticè *Sanctuarii* nomine intelligunt multi Chriſtum, juſtoſve, quos Antichriſtus conabitur ſubjicere ſibi, & ſuo modo alii perſecutores: Arnobius, ut myſteriorum repoſita ſunt Sacramenta, caro cœleſtis, ſanguis divinus, chariſmatis virtus, fons perennis, lex divina. Duo Cardinales, Hugo ex ordine Dominicano, in Commentario Pſalmi, & Joannes Vitalis ex Franciſcano, in Speculo morali Scripturarum, *q* hìc ante trecentos, ille ante plures etiam annos, explanant hunc locum de illis, qui avunculis, nepotulis, parentibus beneficia conferunt, & in his veluti in hæreditate, ſuccedunt, & quaſi hæreditarium Chriſti patrimonium expendunt, ut *ædificent Sion in ſanguinibus, & Jeruſalem in iniquitate* r. Quid autem de Romanis Hugo dicat, malo apud ipſum legas. Accedat antiquior Cardinalis Petrus Damiani, *ſ* qui hoc teſtimonio refellit Cappellanos Gothifredi, exiſtimantes, qui Epiſcopatus, & Sacerdotia mercarentur, non eſſe ſimoniacos, dummodo impoſitionem manuum gratis acciperent. Vocat hæreditario quodam jure Sanctuarii poſſeſſores, ac de iiſdem interpretatur quæ continentur à verſu ſexto huc uſque. Accommodatè præterea transferri locus hìc poteſt ad hæreticos, qui Sanctuarium cœleſtis beatitudinis hæreditate poſſidere poſſe ſe putant per ſolam fidem, abſque ullo laborum, meritorumque opere.

Verſ. 14.) Deus meus pone illos ut rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem.

ORat enixè Deum ſuum, in quo ſolo fiduciam collocabat, quique reprobat conſilia principum *t*, ut conſilia, quæ Princeps hoſtium inierunt adverſus populum Dei, atque conſpirationem diſturbet, ac diſſipet, tamque in ſuis eos cogitationibus, & actionibus inſtabiles, & mobiles reddat, ne nocere valeant, ac perficere quod intendunt, ne conſiſtant, ſed huc & illuc moveantur, quam eſt rota mobilis, continuè circumacta, utque tandem quaſi vertigine quadam acti, corruant præcipites in propriam perniciem. Præterea ut ſint viliſſimæ leviſſimæque ſtipulæ ſimiles, quam ventus facillimè, ocyſſimèque rapit, ac tollit, nempe ut ad eumdem modum Deus omnipotentia ſua illos diſperdat, diſpergat, velutique turbinet. Aliis modis explicatur hìc locus, de quibus nunc dicam.

Deus meus pone illos ut rotam.) Poſitus hìc ſenſus de volubilitate rotæ ſatis communis eſt. Unde adagium, *Multæ rota volventur*; & obvia pictura fortunæ inſidentis rotæ, globove, de qua Ovidius, *u* Pacuvius, *x*

Fortunam canit ultimus inſanam eſſe, & cæcam, & brutam perhibent Philoſophi,
Saxoque inſtare globoſo prædicant volubilem,
Quia quo ſaxum impulerit ſors, eo cadere fortunam autumant.

Appellat Tullius *y* fortunæ rotam, quamvis id reprehendat ſive Tacitus, ſive Quintilianus libro de claris Oratoribus. Sed & crebro uſurpantur eæ formulæ, ut quempiam dicatur fortuna rotare, *z* vel caſus. *a* Sed & Nazianzenus *b* res noſtras comparat cum circulo circumcurrente; ut nunc hi, nunc iſti floreant, deflorcantque. Hujus rei duo exempla protuli aliàs. *c* Legatus Mauritii, ut Regis Cagani ferociam cohiberet, retulit hiſtoriam de Seſoſtri, qui quum veheretur aureo curru, quem captivi quatuor trahebant Reges, horum unum cur toties reſpiceret rotam, interrogaſſet, reſponſum tulit, in rotæ volubilitate, in qua cito quæ ſumma ſunt, ima fiant, cogitare ſe de fortuna ſua: ea autem admonitione moderatior, Reges liberavit. *d* Omnino aliud affine narrant exemplum & reſponſum Soldani, qui poſt biennium, quare riſiſſet, quod antea feciſſe viſus non fuiſſet, dum eſſet Capuæ in vinculis, interrogatus à Francorum Rege, reſpondit plauſtri rotam intuitus, non potuiſſe ſe caſus ſuos ei accommodantem, humanarum rerum inæquabiles vices non ridere. *e* Idem judicium de occaſione, quam deſcribit Auſonius *f* rotulæ inſiſtentem, quod ſtare loco nequeat, & ante illum Poſidippus, *g* ſub nomine τοῦ καιροῦ cognominans πανδαμάτορα, *omnium dormitorem*, & ἐπ' ἄκρα βεβηκότα, *ſummis digitis ingredientem*, quoniam ἀεὶ τροχῷ *ſemper rotatur.* Ergo ſenſus eſt: Pone illos ut rotam, hoc eſt, quod ait quoque Origenes citatus ab Agellio, ſic illos circumage, & circumvolve, περιάγαγε, καὶ περικύκλωσον, ut nulla ſit requies, quemadmodum rotæ natura hæc eſt τὸ περιάγεσθαι, καὶ κυλίεσθαι, *circumagi, & volvi.* In hac eadem rotæ volubilis mutatione Auguſtinus, aliique obſervant, quemadmodum ex iis, quæ retro ſunt, tota extollitur, ex iis quæ ante, dejicitur, nec quidquam proficit dum ſuis rotationibus atteritur [:] ſic impiis contingere, dum in mala cogitatione volvuntur, ut in externis creſcant, & extollantur, animo cadant ab iis, quæ

in c. 10. Eſ.
b in c. 7. Jud.
c c. 10. 26.
d Exod. 3.
e cap. 17. 6.
f in c. 10. Eſ.
g c. 10. 26.
h c. 31. 7.
i Epiſt. 135.
k Pſ. 36. 34.
l Pſ. 68. 36.
m Pſ. 118. 111.
n verſ. 61.
o verſ. 13.
p verſ. 2.
Senſus myſticus.
q verbo Princeps.
r Mich. 3. 10.
ſ li. 5. Ep. in 13. vel 82.
Senſus loci.
t Pſ. 32. 10.
u de Ponto eleg. 3.
x in Vulsta.
y in Piſonem.
z Seneca in Hercule Oetæo Act. 2. in Choro.
a Act. 3. & in Hippolit. Act.
b Epi. ad Iophro. Præſidem.
c in Eccl. ca. 12. 6.
d Nicephor. 18. hiſt. c. 29. Paulus Diacon. 17. miſcell.
e Zonaras to. 3. annal. Cedren. in ann. 3 Glycas part. 4. annal. Theophylact. Simo catta. 6. hiſt. Mauritii cap. 16.
f Epigr. 13.
Senſus loci.
g 14. Anthologia.

quæ ante ſunt, ideſt, ab æternis. Gregorius a, etiam ſcribit, ut rotam poni iniquos, quia in circuitu laboris miſſi, dum ea quæ ante ſunt, negligunt, & ea quæ deſerenda ſunt, ſequuntur, ex poſterioribus elevantur, & in anterioribus cadunt, & peccator quum in præſenti vita profecerit, ut rota ponitur, quia in anterioribus corruens, ex poſterioribus elevatur; nam quum in hac vita gloriam percipit, quam relinquit, ab illa cadit, quæ poſt hanc vitam venit. Hugo vult indicari varietatem cum æternitate pœnarum, quia rota dum ex una parte elevatur, cadit ex alia, & circularis quum ſit, fine caret. Confirmat verbis Abigail; *Anima* b *inimicorum tuorum rotabitur in impetu, & in circulo funda.* Qualitates illas pœnarum adumbrat fabula Ixionis, rotæ ferreæ in Inferno alligati, circa quam complures angues convolvebantur, perpetuoque rotæ circumvolutæ motu agitabatur. c Eodem quidam referunt ex alio Pſalmo, d *Vox tonitrui tui in rota.* Vox videlicet, qua damnationis pronuntiatur ſententia, quum ut ibidem eſt, *ſagittæ tranſeant*, ſuppliciorum nempe præſentis temporis. Sententia illa comparari poteſt cum funda, juſtitia cum brachio rotantis, anima impii cum lapide funda incluſo, Infernus cum ſcopo, in quem ictus dirigitur. Huc ſpectare poſſunt dicta Pſ. 11. e ad ea verba, *In circuitu impii ambulant*: quadratque propoſito *Samſon cæcatus, & in mola*; f Genebr. vim facit in vocabulo Græco τροχὸς quem pueri torquent, flagelloque circumagunt, aut è fune, quo circumpoſitus erat, impetu dimittendo gyrant, ita ut veluti fugiẽs non effugiat. Id Arias quoque indicat,

Ceu vento ſtipula impellitur, hos age,
Ceu turbo pueris, Deus.

Præcordia fatui, Sapiens, g *quaſi rotam carri* nominat, *& quaſi axem verſatilem cogitatum illius.* Job, h *Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti*, quod pro puncto lineæ ſumit Gregorius i dicens illum præſentis vitæ gaudia quum tangit, amittere; Eſaias k, *pilæ à ludentibus miſſæ remiſſæque impium ſimilem* facit.

Denotat hic præterea loquendi modus imprecatorius, vel potiùs Propheticus non uno conſiſtere loco peccatorem, uno minimè contentum peccato eſſe, ex uno in aliud revolvi; ad idem ſæpiùs redire. Tales rectè contuleris cum æquis, quorum Joannes l poteſtatem deſcripſit, *eſſe in ore eorum & in caudis, quia hæ ſunt ſimiles ſerpentibus habentes capita, in quibus nocent*; nam quum putantur, ait Joachim Abbas m ab inferendis malis quieſcere, tunc ex inſperato deteriora mala committunt, & ita caudæ eorum, ideſt, finis præcedentium malorum in capita deſinunt, ideſt in initia futurorum. Lyranus refert ex R. Salomon per *rotam* hoc loco intelligi ſpeciem tribuli, ſeu herbæ, quæ in ſummitate facit quamdã ſphæram albam, languini ſimilem, & ad modicum flatum venti diſpergitur, ac diſparet, ſicut & ſtipula, quæ hic etiam in textu ſubditur, & ita eveniſſe exercitui Sennach. n Cajet. illud approbat, necnon perpetuus ferè ſectator ipſius Placidus Parmenſis. Inclinat in idem Lyranus, & Ayguanus R. David Kimhi, & alii quidam Hebræi, jungentes iſtud ſequentibus, tamquam ſit præpoſterus ordo, ſic exponunt; pone eos, ut ſtipulam, quæ velut rota circumvolvitur à vento, & in orbem dejicitur. Placet id quoque Agellio, qui eam hìc agnoſcit figuram, quam Græci vocant ἓν διὰ δύο, *unum per duo*, ut in littore & alga, ideſt, in littore alga pleno. Sic etiam, *Pone illos ut rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem venti*, ideſt, ſicut ſtipulam ſub rota comminutam, deinde verò à vento raptam. Aliter autem adhuc idem auctor exiſtimat rotam ſignificare folia rotunda vento raptata, & à ſtipula differentia, ſicut Job o, ait; *Contra folium quod vento rapitur, oſtendis potentiam tuam, & ſtipulam ſiccam perſequeris*: & Eſaias p, *Rapietur ſicut pulvis montium à facie venti, & ſicut turbo coram tempeſtate.* Hebraicè *ſicut rota* כגלגל *chegalgal*: Græcè, *ſicut pulverem rotæ* ὡς κονιορτὸν τροχοῦ. Mihi ſemper arridet magis ſimplicior ſenſus, qualis qui primo loco allatus eſt. Ex aliis minùs placent qui *rotam* pro trocho, vel cardui rotunda lanugine, ſeu flore, ſpæraque leviſſima ſumunt. Duplex item nota ſimilitudinis (כ) *che* in hoc & ſequenti membro indicat de rebus diverſis ſermonem eſſe. In bono ſenſu, vir juſtus rotæ ſimilis eſt, quatenus in puncto tangit ſolum terrena, & ſpiritu agitur, ſicut Ezechielis q rotæ myſticæ, habet oculos, manus, pennas.

Et ſicut ſtipulam ante faciem venti.) Similitudo pulperis à rota contriti cum ſtipula, ſeu feſtuca, induxit illos, quos priùs dixi, ut ſentirent *rotæ* nomine pulverem ſignificari, ac ſtipulam, poſtquam à rota contrita eſt. Sed perſiſto in alio ſenſu, & ex diſtinctis rebus, hoc eſt, ex agitatione, ſeu circumvolutione rotæ, atque ex jactatione ſtipulæ à vẽto, comparationes hìc duas agnoſco. Thironis Abbas pereleganter tranſtulit patrio ſuo carmine,

Fay les tourner comme une rove,
Et que ta furetur les ſecove,
Grand Dieu juſtement irritè,
Comme on vois le vent qui ſe jove
De feſtu ssà & là portè.

Poſterioris comparationis uſus eſt apud Job, r Eſaiam, ſ Jerem. t Eſdram, u licèt apocryphum: eſtque ſimilis ei, de qua egimus Pſ. 1. x ubi dicitur *futurus impius tamquam pulvis, quem projicit ventus à facie terræ*, & in Eccl. y *Sicut paleæ in excelſis, & cæmenta ſive impenſa, poſita ante faciem venti non permanebunt*: ſed pro paleis emendata editio, palos habet. In judicio poſt contritionem veluti factam diebus proximè præcedentibus de reprobis per tot ſigna prodigioſa, judex agricolæ ſimilis, *ventilabrum ſumet in manus, & purgabit, & eventilabit arcam, paleaſque tradet igni.* z Videbis tunc diademata, mitras, galeros, ſceptra, velut ſtipulas, & glumas vento disjectas. Stipulæ comparantur ante faciem venti, Auctore Gregorio a qui irruente aura tentationis, dum nulla ſubnixi ſunt ratione gravitatis, elevantur ut corruant, & ſæpè eo ſe alicujus meriti exiſtere æſtimant, quos eos in alta flatus erroris portat.

Verſ. 15.) Sicut ignis, qui comburit ſylvam, & ſicut flamma comburens montes.
Verſ. 16.) Ita perſequeris illos in tempeſtate tua, & in ira tua turbabis eos.

Senſus loci.

DUabus aliis ſimilitudinis amplificat imprecatoriã prædictionem, fore nimirum, ut quo modo ſylvam, licèt viridem, cujuſve ligna ignis comburit, & flamma obvia quæque in montium cacuminibus, vel ex cavernis eorum erumpens devaſtat, ita hoſtes ſuos, ac populi ſui Deus perſequatur ultionis ſuæ vi, quaſi quadam immiſſa tempeſtate, adeoque per vindictam ſuam conturbet, ut neque conſiſtere valeant, nec ſeſe uſquam recipere. Per *ſylvam* figuratè fortaſſis intellexit copioſum exercitum, ac multitudinem armatorum magnam, tamquam contis, lanceis, & lignis aliis; per *montis* primarios ex illis milites, & Duces. Efficaciam quoque ac velocitatem iræ divinæ, quemadmodum priore verſu *rotæ circumactio, ſtipulæque à vento agitatio*, ſic hoc loco innuit, *ignis & flamma*, nec non *tempeſtas*, ſive *turbo in orbem latus*, & quidvis occurrat corripiens, circulariterque torquens, ac in omnem partem agitans.

Senſus anagogicus.

Tropologicè, ſive magis anagogicè, transferuntur hæc ad pœnas ignis æternas, quibus in judicio reprobi addicentur tamquam ſylvæ, propter ſterilitatem bonorum operum, & velut montes, ob ſuperbiam: quæ duo in præcedenti verſu indicari poſſunt: per ſtipulam quidem frumento vacuam, privatio meritorum: per rotam, inanes ac nihil promoventes *in circuitu ambulando impii*, b, atque peccatores. Nihil faciliùs movetur, quàm leviter commota rota, nihil citiùs quàm levis ſtipula, pluma, palea, nihil & citiùs & facilius, quàm hæc igne conſumitur; at ne ſuſpiceris damnatorum pœnas tam brevi finiri, comparantur cum incendio denſiſſimæ ſylvæ, & montium inflammatione, vel ex flammis perennis eructantibus de iſtorum cavernis: quę comparationes innuunt ſimul nulla poſſe pœnarum illarum incendia ratione reſtingui, nec enim illis in locis vel aquæ ſuppetunt, vel dari ſignũ campana, aliove poteſt modo, quum etiam quibus detur ſignum, homines nulli ſint: hoc tempore dum adhuc vita ſupereſt, ſuccurri poteſt *flammis tribulationum, & preſſuræ ignis quæ circumdant nos*, c, lacrymarum fontibus puteiſve, eleemoſynarum, dejectione tecti; hoc eſt mutatione mali conſilii, jactatione ſuppellectilis, ideſt contemtu bonorum fortunæ, campanarum ſigno, hoc eſt, precibus Eccleſiæ, aliorum concurſu, auxilioque, h. e. meritis, monitis, exemplis, &c. *In die Judicii* (ut hodie, quum iſta ſcribo recitat Eccleſia) *deſcendunt maledicti in ignem æternum, & ibunt in ſupplicium*, ſive *combuſtionem æternam*, d videl. quamdiu durabit materia ſylvæ & montium, ideſt peccatorum, quæ numquam remittentur, & dæmones incedentes ſuo quaſi halitu flammas illas, quo facient

a 16. Mor. cap. 15. vel 10. & lib. 1. Epiſt. 5. — b 1. Reg. 25. 29. — c Virg. 6. Æn. Tibull. l. 1. — d Pſ. 76. 19. — e verſ. ult. — f Judic. 16. 21 — g Eccl. 33. 5. — h cap. 20. 5. — i ibid. — k c. 22. 18. — l Apoc. 9. 19. — m ibid. — n 4. Reg. 19. — o cap. 13. 25. — p c. 17. 13. — q c. 1. & 10. tota. — r c. 13. 25. — ſ c. 4. 20. c. 40. 24. c. 41. 2. — t 13. 24. — u l. 4. 1. 34. — x verſ. 4. — y c. 22. 21. — z Mat. 3. 12. — a 16. Mor. c. 25. vel 30. — b Pſ. 11. ult. — c Eccl. 51. 6. — d Matt. 25. 41. 46.

facient ſemper. In ſylvis deliteſcunt latrones, & *montes* deſignant ſuperbiam, utroſque tum ſuperbos, tum iniquos incendit hic malorum cupiditas, & ambitio, ideoq; ſententia pronuntianda in eos, qui negaverunt ſubſidia minimis fratribus, indicat duplicem præſertim damnationis cauſſam eſſe avaritiam, & ſuperbiam, quibus adjunctam luxuriam ignis ſignificat. Hugo in *ſylva* divites, in *montibus* intelligit ſuperbos, utroſque ſteriles bonis operibus: quia *congregatio hypocritæ ſterilis, & ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt* a. Similia ſunt in Ayguano. (Etſi parum veram dat etymologiam ſylvæ à ſilentio, aut à ξύλον, quod eſt lignum) & flammam, quæ ſupra ignem aſcendit, tribuit montibus, ideſt, ſuperbis, ut pro quantitate peccatorum, ſit & quantitas pœnarum.

Sicut ignis, qui comburit ſylvam.) Additum eſt relativum pronomen ab interprete. In Pſalt. Romano, *& ſicut ignem qui comburit ſylvam*, eodemque modo Caſſiodorus, ſed in plurali, *ſylvas*, quod etiam nomen pluralis numeri habet Gallic. Pſalt. *ſicut ignis qui comburit ſylvas*: ſupplent verò qui legunt, *ſicut ignem*, verbum [*pone*] quod paullò ante præceſſit. Textus Hebræus, & Græcus admittunt lectionem utramque, quia Græcè eſt πῦρ neutrius generis, in quo nominativus, & accuſativus caſus non differunt: Hebraicè nomina non inflectuntur, nec iis articuli ſemper adjunguntur, indicantes caſuum diverſitatem. Incenduntur ſylvæ, vel injecto de induſtria igne, vel negligentia humana, vel ſponte naturæ, ſeu ex cauſſa naturali. Hæc mirabilior, eaque aut de cœlo cum fulmine, aut ex ipſarummet arborum attritu, & mutua colliſione, aut ex ardore etiam ſolo Solis. Joannes Bodinus b narrat in Vaſconiæ frigido cœlo Nainum oppidum Solis actione incenſum, conſumtumque anno 1540. & anno 1556. in Anglia Solis ejuſdem ardore totius Regionis pagos, & arva arſiſſe. In Moſcovia eadem de cauſſa Georgius Bruin c memorat pagos, ſegetes, ſylvas incenſas, fumoque inde excitato multos viſu orbatos. Incendii ſylvarum, quando ventis agitatæ ſeſe collidunt arbores, præcipuè auſtrinis, facit mentionem Thucydides, d Lucretius, e Joſephus. f Poſtremus recenſet ſimul incendii cauſſa ſi vel πῦρ ſit χειροποίητον *manu factus ignis*: vel γῆθεν ἀναδοθὲν κατὰ ὑποδρομὴν κύματος, *terra ortus concurſione fluctuum*, vel ἢ κατὰ βίαν πνευμάτων ὕλης πρὸς αὐτὴν παρατριβείσης αὐτομάτως ἐξεκροῦσθη, *per vim ventorum materia, aut ſylva inter ſe contrita excutitur.* Lucretius verò ita canit.

At ſæpè in magnis fit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina ſumma terantur
Inter ſe, validis facere id cogentibus auſtris,
Donec fulſerunt flammati flore coorto.

Joannes g Baptiſta Pius Pyrenæo monti ἀπὸ τοῦ πυρὸς nomen ideo eſſe vult, quòd ſæpè per attritum arborum ardorem ſuſcitet: etſi alii, quod crebris fulminum ignibus feriatur, Diodorus, h quod injecto olim à paſtoribus igne univerſæ illius ſylvæ conflagraverint: Silius à Pyrene Bebrycis filia quam in Pyrenæo Hercules compreſſit, & à feris laniata, ibidem ſepulta eſt. Huc facit excuſſio ignis lignorum attritione facta, de qua Plinius i & quam hodieque factitant Indi. k Lege hoc loco Bochium, & Simonis Majoli Colloquium 17. ex canicularibus. Neſcio cur Apollinarius meminerit de igne depaſcente etiam in paludibus crebris ſylvam,

Ἠ πυρὶ βοσκομένῳ κατὰ π' ἴσεα πυκνὰ κ' ὕλην,
Aut igni depaſcenti in paludibus crebris etiam ſylvam.

Quod attinet ad ignem, diſputavi in commentario Petri, cone mundus ante vel poſt judicium ſit conflagraturus, & an eo ipſo reprobi in ſuiſmet corporibus cruciandi, antequam detrudantur in Infernum. *Deſcendet*, inquit Joannes in Apocalypſi l, *ignis de cœlo, & devorabit eos*: & Eſaias, m *A voce Domini viſitabitur in tonitruo, & commotione terræ, & voce magna turbinis, & tempeſtatis flammæ ignis devorantis.*

Et ſicut flamma comburens montes.) Hier. per verbum indicativi modi, *quæ devorat.* Romanum Pſalt. *velut ſi flamma incendat montes.* Gallic. & Caſſiod. omittunt particulam (*&*) quæ etiam abeſt à textu Græco, ſed in emendato iſto textu Græco extat ὡσεὶ φλὸξ κατακαύσαι ὄρη, eo modo, quo recitavi ex Romano Pſalt. quum alii multi legant ὡσεὶ φλὸξ ἣ κατακαύσει ὄρη, *ſicut flamma quæ comburet montes.* Chaldaicè *quæ inflammat peripherias montium.* Meminerunt Phyſiologi, hiſtoricique n de ardentibus locis, montibus præſertim, celebranturque maximè Ætea, Chimæra, Hepheſtios, Cophantus, Acono cauma, Gaurus, Idæus, Atlas, Theonochema, Olympus in Æthiopia. Veſuvius Plinio ipſi fatalis. o Dici poſſent tartari oſtia, locaque puniendis animabus deſtinata, ut inſinuat Gregorius, p & Pionius martyr. q, ac his quaſi * præludiis indicari futurum judicium, æternumque ſupplicium per ignem. Tradunt hujuſmodi ardorum cauſſam eſſe venas ſulphureas ſubterraneas, quæ cum ſatis cavernis ſpiritum admiſere, ex illa concuſſione ignis generatur ſulphure fomenta ſuppeditante, ut ſcite ſatis diſſerunt Vives, & Surius in margine hic notat. Quamquam in aliquibus emicant dumtaxat ignes navigantibus, ac iter terra agentibus utiles indicet. Ex recentioribus auctoribus recẽtia quoque novi orbis profert Majolus r, exempla, ut ex Ferdinando Corteſio, ſ Balthaſare Diaz, t Odoardo Barboſa, u Joanne Gaetano, x Petro Hiſpalenſe, y Surio, z qui de Islandiæ quodam monte. Ceterum iræ divinæ deſcriptio ſimilis eſt in altero Cantico Moyſis, a, *Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſque ad inferni noviſſima, devorabitque terram cum germine ſuo, & montium fundamenta comburet.*

Ita perſequeris illos in tempeſtate tua.) Hier. in temperativo, *ſic perſequere*: ſed futurum ſervit imperativo; & Apollinarius uſurpat optativum διώκοις. Significat סער *ſahhar*, & κατ' αἰγὶ *procellum*, ac *turbinem, qui, quidquid incidat, disjicit, & evertit.* In Pſ. 49. b erat: *Ignis in conſpectu ejus exardeſcet, & in circuitu ejus tempeſtas valida*, ubi vocabula Hebræum, Græcumque ſunt eadem, & apud Jeremiam, c *Ecce turbo dominicæ indignationis egredietur, & tempeſtas erumpens ſuper caput impiorum. Ejiciendi* verbum, quo utitur editio Illyrica, poſſet indicare judicis ejectionem in ea ſententia, *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum.* d *Cum tranquillitate tamen judicat Deus* e ἐν ἐπιεικείᾳ, non ſolùm hoc gratiæ, miſericordiæve tempore, ſed etiam illo quod erit juſtitiæ ac vindictæ, ita judicabit, non tantùm, quia nulla perturbatio in Deum, & Chriſtum cadit, quamvis per effecta quædam interdum videatur perturbari, verùm quoniam punit citra condignum, ut aliàs docui.

Et in ira tua turbabis eos.) Hieronymus, *& in turbine tuo conturbabis eos.* Eſt ספה *ſapahah* idem ferè quod in priore membro סער *ſahhar*, & ventus cum frigore maximo, qui obvia quæquæ diſturbat ac ſternit, quod ille f cecinit,

——— *Terras turbine perflant.*

Et hinc aliqui volunt appellatum סוף *ſuph* mare rubrum non à junco, quem סוף *ſuph* ſignificat, niſi quatenus quemadmodum tempeſtas, ventuſve juncetum, ſic illud arenam reſque aliàs traſfert è loco ſuo, & conſumit, quod valet etiam verbum ספה *ſuphah.* Interpretes hoc alterum nomen ferè ſynonymum priori voluerunt clarius exponere, & figuratam locutionem evolvere; & ὀργῇ Apollinarius declaravit de furore indomito, & crudeli.

Θυμῷ δὲ ἀμαιμακέτῳ κ' ἀπηνεῖ πάντας ἀτύζοι,
Furore indomito, & crudeli omnes conſternant.

Affinis 20. g Pſalmi ſententia, *Dominus in ira ſua conturbabit eos, & devorabit eos ignis.* Sed ibi eſt nomen Hebræum אף *aph*, *iram* ſeu *furorem* ſignificans, & verbum בלע *balaahh præcipitare*, aut *deglutire, devorare, abſorbere, diſperdere*, hic בהל *bahal, horrore afficere, terrore ſubito percellere.* Quæ Gregorius h explanans verbo Job, i *Nocte opprimet eum tempeſtas, tollet eum ventus urens, & auferet, & velut turbo rapiet eum de loco ſuo*, affert de tempeſtate, turbineve judicii, huc transferri poſſunt in Pſ. 57. k quod legimus, *ſicut viventes, ſic in ira abſorbet eos.* Hieronymus vertit, *quaſi viventes; quaſi in ira combibit eos.* Conſule ejus loci commentarium.

Verſ. 17.) Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.

Verſ. 18.) Erubeſcant, & conturbentur in ſæculum ſæculi, confundantur, & pereant.

Senſus loci.

DEbetur hoc frementibus, efferentibus caput, cogentibus contra Deum ac populum ejus conſilia hoſtibus

a Job. 15. 34. — b 5. de Repub. cap. 1. — c in Moſcov. — Incendii ſylvarum cauſſæ. — d lib. 2. — e lib. 1. — f 4. antiqui. cap. 3. — g in Lucret. — h lib. 6. — i L. 16. c. 40. — k O vet. ſum. c. 79. & hiſt. lib. 6. cap. 5. Simon Majolus colloqu. 22. — l c. 20. 9. — m c. 29. 9.

n Ariſt. de mirac. auſcult. c. 76. & 2. meteor. cap. 8. Plin. lib. 2. c. 83. c. 106. lib. 3. c. 8. lib. 5. c. 27. l. 6. c. 17. 30. Simon Majolus ſupra. Seneca. 2. quæſt. naturalium c. 30. lib. 6. cap. 1. Oroſius li. 5. c. 10. & 12. l. 7. cap. 9. — * Auguſt. in c. 3. de Civit. c. 31. l. 21. c. 4. cum Vive. Surius in commen. ſui temporis an. 1537. Strabo lib. 5. Procop. 2. & 3. de bello Gothic. Zonaras in Tito. Niceph. l. 3. cap. 12. Barronius in Martyr. 19. Sept. Meladi. 1. c. 6. lib. 1. c. 4. — * Montium ardor. ſunt velut præludia æterni ſupplicii per ignem. — o Plin. minor. Epiſt. ad Cornel. Tacitum. — p 4. dial. c. 36. — q apud Sue. 1. Februar. — r Colloquio 16 & 22. — ſ 2. & 5. relatione. — t in Ep. anni 1556. — u in hiſtori. — x in hiſtoria — y p. 5. c. 4. 25. 31. 33. — z in Comm. anno 1537. — a Deut. 32. 22. — b verſ. 3. — c c. 23. 19. — d Mat. 25. 41 — e Sapien. 12. 18. — f Virgil. 1. Æneid. — g verſ. 10. — h 18. mor. c. 11. — i c. 27. 20. 21 — k verſ. 10.

ſtibus, atque animo & ſpe devorantibus Dei ſancta-rium, denique præfidentibus, audacibus, impudentibus, procacibus, ut cooperiantur toti rubore, dedecore, ignominia, dum longè diſparem ſuis exitutum conatibus, valdeque fruſtratos ſpe ſua deprehendent. Quo fiet ut ipſimet nomen Dei, quod antea contemnebant & blaſphemabant, experti vim illius, quærant, & invocent, vel alii certè, damno docti priorum. Sed quia non id ſerio facturos prævidet, vaticinatur imprecando, fore, ut erubeſcentia, & opprobrium eorum cum conturbatione, & pavore, durent in perpetuum, verſenturque in ſumma miſeria, & ex propriis etiam ejecti ſedibus, non compareant amplius; nec ſeſe populo Dei opponere umquam, aut audeant, aut valeant. Latini hoc in bono ſenſu, ſaltem per accommodationem, declarant de pudore, ac perturbatione ſalutari, & ad pœnitentiam, atque deſtructionem peccati, ut pudeat peccaviſſe, & conturbentur de Deo offenſo, ne ſi hoc faciant peccatores, ignominia, & interitu afficiantur æterno. Sic etiam Auguſtinus contra litteras Petiliani. *a*

Utilis eſt vitæ præſentis erubeſcentia de peccatis.

Imple facies eorum ignominia. Similis aliis in Pſalmis phraſis. b *Confuſio faciei meæ cooperuit me; Operuit confuſio faciem meam: Operiantur confuſione, & pudore: induantur confuſione & reverentia: Operiantur ſicut diploide confuſione ſua: Inimicos ejus induam confuſione: Perfudiſti eum confuſione:* quam phraſim aliàs expendimus. Cajetanus reſtringit ad ignominiam, quæ deberetur Ammonitis, qui affecerant ignominia legatos David. Utilis vitæ præſentis de peccatis erubeſcentia, ut vitetur illa, quam reprobi patientur in die Judicii, ac in Inferno, ſeu *opprobrium ſempiternum, quod numquam delebitur* c *& ignominiam æternam, quæ numquam oblivione delebitur*. d *Frons meretricis* nonnullis eſt, *ita ut nolint erubeſcere:* e ſed poſt imprudentiam in patrando, ſcelere, *confundentur pro anima ſua dicere verum* in confeſſione: *amplectentes confuſionem, quæ adducit peccatum*, dum præcedens celat, reſpuentes eam, *quæ adducit gloriam & gratiam*, f quando quis inter pœnitentiæ ſive diſpoſitiones confuſionem ſubit, quæ eſt in detegenda conſcientia. Lege Bernardum, g Hugonem S. Victoris, *h* Gulielmum Pariſienſ. *i* Robertum de Sorbona, *k* Ambroſium, *l* Auguſtinum, *m* Pacianum, *n* Tertullianum, *o* Chryſoſtomum, *p* Origenem, *q* Climacum, *r* Cyprianum, *ſ* Hieronymum, *t* Gregor. *u* Baſilium, *x* Ephrem, *y* & alios, quos attuli tractans hiſtoriam Samaritanæ, de noxio pudore peccata confiteri detrectantium.

Servilis timor concurrit ſuo modo ad juſtificationem.

Prodeſt præterea ignominia vel dedecus, in quod ſinit interdum Deus labi peccatorem, ut inde ad meliorem revocet frugem, quærendumque nomen Dei, & ſalutis viam. Hic eſt *ignis erudiens*, z vel *caſtigatio*, *a* vel *vexatio dans intellectum*. *b* hoc modo *facit Deus requieſcere ſcelus noſtrum de nobis*, c *& ut anguſtia ſuperveniente requiramus pacem, nec ſit conturbatio ſuper conturbationem*. d *Detrahit ſuperbiam omni gloriæ noſtræ, & ad ignominiam deducit perducendo ad Babylonem* (quæ ſonat confuſionem) *liberat & redimit de manu inimicorum*. e Hac ratione *cum occidit nos*, ideſt, occidere Deus minatur, affligitque, *quærimus eum, & revertimur ad eum*, f *multiplicatiſque tribulationibus, acceleramus* g, *in anguſtia requirimus eum, & tribulatione murmuris doctrina Dei nobis*: h *curatio facit ceſſare peccata maxima*: i *in tribulatione mane conſurgimus ad Deum:* k *humiliamur, ut diſcamus juſtificationes ejus*. *l* Ipſa aſperitas correctionis, ait Gregorius, *m* origo fit luminis. Hinc diſcimus utilitatem timoris etiam pœnarum, quique dicitur ſervilis, & ſuo modo concurre ad juſtificationem, ita ut falſum ſit quod hæretici docent, non eſſe ſalutarem, ſed malum, & per ſolam fidem nos juſtificari. Auguſtinus *n* aliud elicit documentum, permitti à Deo quandoque lapſum in peccatum, ad majus bonum labentis, maximè ſuperbi. Audeo, inquit, dicere, ſuperbis eſſe utile cadere in aliquod apertum, manifeſtumque peccatum, unde ſibi diſpliceant, qui jam ſibi placendo ceciderant. Salubrius enim Petrus ſibi diſplicuit quando flevit, *o* quam ſibi placuit, quando præſumſit. *p* Hoc dicit & ſacer Pſalmus, *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine*, ideſt, ut tu eis placeas quærentibus nomen tuum, qui ſibi placuerant quærendo ſuum. Huc uſque ille. Vere etiam Nazianzenus *q* pronuntiavit, quod culpa humiliationis mater eſt, reſipiſcentia & pœnitentia mater humilitatis. Itaque ignominia, & confuſio aut eſt culpæ, in quam labi ſinit Deus, aut oritur ex turpitudine peccati conſiderata, aut extrinſecus ex aliqua alia cauſſa infamiæ, aut damni. Omnibus iſtis modis ignominia confert ad quærendum nomen Domini, ſicut & Eccleſiaſtica cenſura, qua quis, ſicut *ſoror r Moyſis, à caſtris* Eccleſiæ *ſeparatur per ſeptem dies*, ut myſticè declarat Hugo de totidem operibus miſericordiæ, quemadmodum, & ſputionem in faciem de contemtu ſui, ruborem de verecundia in confeſſione, populum, qui non eſt motus de loco ſuo donec Maria revocata eſt, de populi oratione pro peccatore. Tamen pro excommunicato nominatìm, publica, & ſolemnis ab Eccleſia oratio non fit, ignominia reproborum in infirmo, quæ cogit *præ anguſtia ſpiritus gementes* veritatem profiteri, *ſ* nullam affert utilitatem, ſed auget magis pœnam.

Et quærent nomen tuum Domine. Non reperi hanc dicendi formulam alibi: nam quod Angelus reſpondit Jacob, t *Cur quæris nomen meum?* & iterum Manue, *u* pertinet non ad invocationem nominis (nec enim ita paſſim invocabantur, & orabantur Angeli, ut nunc; quemadmodum etiam Sancti, licèt poſſent) ſed ad interrogationem, que nomine vocaretur, quod etiam verbo שאל *ſciaal* exprimitur, nec ita benè verbo בקש *bakas*, quo ſignificatur quippiam quærere conatu ac ſtudio magis quàm verbis, & interrogatione. Ergo quærere nomen, & ζητεῖν non videtur idem, quod interrogare ἐρωτᾶν cum timore ac tremore, ut Euthymius tamen, atque Nicephorus volunt, quis nempè ſit Deus adeo potens, & admirabilis; ſed velle eundem Deum venerari, & potentiæ ipſius ſe ſubjicere, & à potenti ejuſdem manu auxilium, beneficiaque recipere: Apollinarius μαστεύειν dixit, quod non ſignificat interrogationem. Nec placet cum illis iiſdem exponere de populo ipſo Hebræo qui quærant, & ſciſcitentur, quiſnam ſit is Deus, qui tam admirandè ipſum liberaverit, hoſteſque perdiderit, ſed de iſtis hoſtibus, ut ſuo diſcant damno inveſtigare, & invocare Omnipotentis Dei nomen. Nam nomen Dei pro Deo, potentia, fama, ceteris attributis illius accipi, ſæpè notavimus. Probabile eſt in quærendo nomine Domini innui ſtudium celebrandi nomen ipſius, quod qui priùs *x* hìc appellati ſunt inimici, & oſores illius, & conſpiratores contra Sanctos; populum, Sanctuarium, ipſummet Deum obſcurare, ac omnino de medio tollere moliebantur; & ut qui ſibi antea placebant, quærendo nomen proprium, ut Auguſtinum *y* loquentem audivimus, placere ſtudeant Deo, quærendo nomen illius: idque in ſe, & aliis ſanctificando, ad prædicando, & ut ad hanc *turrim fortiſſimam nominis Dei currentes, exaltentur.*

Erubeſcant, & conturbentur in ſæculum ſæculi, & confundantur et pereant,] Similis imprecatio in fine Pſalmi ſexti, & in aliis Pſalmis legitur in Pſalterio Romano, & Gallicano, apudque Caſſiodorum, *confundantur, et conturbentur in ſæculum ſæculi, et revereantur, et pereant.* Hieronymus, *confundantur, et conturbentur uſque in ſæculum, et erubeſcant, et pereant.* Hoc quidem tempore viventibus imprecatio iſta fit, niſi velint reſipiſcere, damnatis abſolutè, & ſimpliciter. Vel, intelligitur de illis, qui nolunt per ignominiam, quàm patiantur, quærere nomen Domini, non enim qui quærunt, erubeſcent, conturbabunturve in ſæculum ſæculi aut confundentur, & peribunt. Perire de futuro ſæculo interpretando, Euthymius, & Nicephorus declarant, non ut qui damnantur amplius non ſint, ſed quia eas perſolvant pœnas, quas qui ſuſtinent, omnes perire dicuntur. Explicant præterea erubeſcentiam, & confuſionem pravorum, ut publicentur, & divulgentur eorum opera: conturbationem, ubi judicis conſtantiam, ac ſeveritatem viderint. Alii commodo ſenſu accipiunt omnia, ut Hugo. Nam ex præcedente verſu ignominiam vult eſſe vilificationem, quam vocat, exteriorem: ex ea naſci erubeſcentiam, ſive verecundiam interiorem: poſtea timorem, vel dolorem, qui conturbat: tunc confeſſionem, in qua ejiciuntur peccata, & pereunt: erubeſcendum de peccatorum enormitate: conturbari oportere de Dei offenſione, amiſſione æternæ vitæ, obligatione æternæ pœnæ: adhibendam confuſionem confeſſionis: tandem ſic perire peccata, *verſique impios, ut non ſint*. *a* Opponit etiam quatuor verba totidem generibus hominum, quos nominat effrontes, otioſos, delitioſos. Adeat Auctorem quem delectant iſta.

a lib. 1. c. ult. *b* Pſ. 34. 26. Pſ. 43. 16. Pſ. 68. 8. Pſ. 70. 13. Pſ. 88. 46. Pſal. 108. 29. Pſal. 131. 18. *c* Jer. 20. 11. *d* c. 23. 40. *e* cap. 3. 3. *f* Eccli. 4. 25. *g* in ſeniloquiis ſerm. 3. *h* de S. Andrea ſer. ad milit. templ. c. 12. lib. de inter domo c. 37. *h* tom. 3 p. 2. eruditionis Theolog. ex miſcel. c. 100. *i* de Sacra. p. 14. cap. 1. *i* de penit. c. 13. & 14. *k* in itinere paradiſi. & tractat. de confeſſ. 2. *l* in Pſ. 37. & apologet. David c. 9. & 2. de penit. c. 1. & 7. *m* lib. de penit. c. 10. & lib. 9. hom. in 31. *n* in Paræn. *o* de Pœnit. *p* hom 33. in Joan. *q* hom. 17. in Luc. *r* Gradu 4. *ſ* ſer. de faſtu. *t* in c. 10. Eccleſ. *u* hom. 10. in Ezech. hom. 26. in Evan. 32. Mor. c. 9. *x* Reg. 26. ex fuſi. *y* ſerm. in id Attende tibi c. 9. *z* Thren. 3. 13. *a* Jer. 31. 18. *b* Eſ. 28. 1. 9. *c* Eſ. 23. 27. *d* c. 7. 25. *e* Mich. 4. 10. *f* Pſ. 77. 34. *g* Pſ. 15. 4. *h* Eſ. 26. 16. *i* Eccl. 10. 4. *k* Oſea 6. 1. *l* Pſ. 118. 71. *m* 6. mor. c. 23. vel 17. *n* 12. de civ. cap. 13. *o* Mat. 26. 75. *p* ibidem m. verſ. 33. *q* Orat. 3. in Julianum. *r* n. 12. 14. 15. *ſ* Sapien. 53. *t* Gen. 32. 29. *u* Jud. 13. 11. *x* verſ. 3. & ſeq. *y* 14. de Civ. cap. 13. *z* Prov. 18. 10. *a* Prov. 12. 7.

Verſ. 19.) Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus, tu ſolus Altiſſimus in omni terra.

HOc deſiderium, & votum reſpicit hoſtes, hoſque tum caſtigatos, tum, ſi perierint, ita ut non ſuperſint, alios ejuſdem generis ſuperſtites, ut proprio, vel alieno docti malo, exſpertique potentiam, & vires Dei, tandem intelligant, ſibi rem eſſe cum Deo, qui ſperni nec debeat, nec poſſit, quum valeat quoties voluerit, ſuis præſidio eſſe, hoſteſque populi ſui, & contemtores ſuos comprimere, nec ullum aliud ſit numen, quod ei nomineque ejus, cujuſcumque alterius numinis ſit nomen, reſiſtere queat, cujus videlicet unici ac veri Dei majeſtas, & poteſtas omnibus aliis, qui Dii dicuntur, ſuperior ſit, neque ſit ei ullus ſimilis aut comparandus ullo modo. Alias *a*, admonuimus frequenter hac uſos formula ſanctos viros in oratione, ut ſuum ſanctum nomen Deus vindicaret ab aliorum blaſphemia, nec ſineret non modo obſcurum, & ignotum eſſe, ſed contemni etiam, ac violari. Sic factitavit Moyſes *b*, Ezechias *c*, Daniel *d*, & alii.

Et cognoſcant quia nomen tibi Dominus.) Ex Hebræo, *quia tu nomen tuum*, vel *tibi Jehovah*, aut aliquid ſupplendo, *quod tu, cujus nomen eſt Jeovah, ſolus tu Altiſſimus*, &c. aut *quod tu, cujus ſolius nomen eſt Jeovah, ſis altiſſimus*, ſeu, *quod tu cui competit nomen Jehovah, ſis altiſſimus*, aut *quod tu ſolus es nomen tuum Jehovah, & Altiſſimos*, nempe quia ſolus es id quod diceris, utpote ſolus verus Deus, qui non uni tantum regioni, ut creditur de quibuſdam diis, ſed præes univerſæ terræ. Scholion Græcum notat ex editione LXX. & aliorum trium Interpretum eſſe κύριε in vocativo, *Ut cognoſcant quia nomen tibi, Domine.* Senſus eſſet, quia ò Domine nomen tibi eſt, hoc ipſum quo diceris Dominus, non fictum, & inane, ſed verum, & efficax: vel quod ſis dignus, cujus nomen celebretur, quippe ſolus abſolutè appelleris *magnus Dominus* e. Quando miſit Deus Moyſen ad Pharaonem dixit *f*, *Et ſcient Ægyptii, quia ego ſum Dominus*: & nomine Dei Moyſes Pharaoni *g*: *Idcirco poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.* Judith vero ad Deum converſa, deque hoſtibus loquens *h*, *Neſciunt*, inquit, *quia tu ipſe es Deus noſter, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen eſt tibi*; & in Cantico ſuo *i*, *Dominus conterens bella, Dominus nomen eſt illi.* Denique in Pſalmo *k* 67. *Pſalmum dicite nomini ejus*, &c. *Dominus nomen illi.* Ipſemet Deus eumdem Moyſen miſſurus, pollicenſque liberationem populi *l*, *Nomen*, inquit, *meum Adonai non indicavi eis*, ſcilicet Patriarchis, quorum tempore bella geſta non ſunt. Poſtremo, *Ego*, ait ille *m*, *Dominus, hoc eſt nomen meum gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam ſculptilibus.* In judicio potiſſimum *cognoſcetur Dominus judicia faciens* n, *& ſubjiciens omnia ſibi* o, maximè ſe tunc Dominum declarabit; & ut talem tum boni, tum mali fatebuntur, hi nolentes, & puniri, illi libentes, præmiari, amore ſubjugati. Quiſquis cum Deo computetur, Domini non meretur nomen, ita ut quemadmodum ſolus Altiſſimus in ſequenti membro, ſic ſolus dici Dominus poſſit, quod utrumque in Angelorum Cantico canitur, & præterea quod ſit ſolus ſanctus, addique poteſt, quod ſolus bonus, immortalis, & ſimilia, quæ Deo conveniunt οὐσιωδῶς ac per ſe. Omnes, ait Gregorius, *p* qui ſub diſpenſatione Conditoris vicario nobis miniſterio jungimur, ſub uno ac vero Domino, quid nobis aliud niſi invicem ſervi ſumus? At ſicut ratio primæ cauſſæ in Deo non tollit veram rationem ſecundæ, quamvis reſpectu illius hæc non tam videatur cauſſa, quam inſtrumentum: ita de dominio philoſophandum eſt, ut alibi demonſtravimus. Athanaſius *q* hoc teſtimonio probat Chriſti divinitatem. Chryſoſtomus *r*, quia iſti, quod interpretatur de Patre, alia ſimilia ſunt de Chriſto, ut quando appellatur *Emanuel* ſ.

Senſus loci.

Tu ſolus Altiſſimus in omni terra,) Chaldaicè, *ſuper omnes habitatores terræ*. In aliis Latinis Pſalteriis, & apud Arnobium, & Ambroſium, *ſuper omnem terram*, quod propriè importat præpoſitio על *hhal*. & editio Græca ἐπὶ τὴν γῆν. Meminit quoque iſtius lectionis Auguſtinus *t*. Obſervat autem, quod & in omni cœlo, & ſuper omne cœlum Dominus altiſſimus eſt, ſed maluiſſe Prophetam dicere, *in omni terra*, ſive *ſuper omnem terram*, quo terrena ſuperbia permeretur, ſciretque nullius cogitationes valere adverſus eos, *qui ſecundum propoſitum vocati ſunt*, & de quibus dicitur; *Si Deus pro nobis, quis contra nos* u? & eum, cui dictum eſt *x*: *Terra es*, & *y Quid ſuperbis terra & cinis?* ſuperbire non debere, quum cognoſcit, Dominum eſſe altiſſimum ſuper omnem terram, ideſt, ſuper omnem hominem terrenum, terrenoque corpore conſtantem, ut etiam indicat creditus Arnobius. Si quam deſignet nomen, *ſolus*, perſonam, ſive Patris, ſive Filii, non excludit aliam, ſed omnem poteſtatem naturæ creatæ. Ambroſius *z* demonſtrans *Altiſſimi* nomen Chriſto convenire; ut quum canitur, quod *homo factus eſt in Sion, quam ipſemet Altiſſimus fundavit* a, & quando Joannes vocatur *Propheta Altiſſimi* b, & quum de myſterio Paſſionis (inquit) dicitur *Dedit vocem ſuam Altiſſimus* c, *& mota eſt terra*, docet, quando ſolus dicitur hoc loco Deus, non ſeparari etiam Dei Filium, quia videlicet ſolus ac unicus Deus eſt, quamvis perſonis diſtinctus. Confirmat ſimili ſententia Pauli *d*, quam ſolebant Hæretici ad calumniam derivare; *Qui ſolus habet immortalitatem:* de Deo enim ſcriptum eſſe, quod eſt commune nomen Patri Filio. Idem judicium, quum idem Apoſtolus *e* nominat *ſolum potentem*, de Patre ſcribens. Quamquam Auguſtinus *f*, ait neminem cogi Pauli verba iſta ad ſolum Patrem referre, ſed ad Deum, divinamve naturam, perſonis communem. Et nihilominus attribuuntur Patri, quæ communia ſunt, quatenus divinitatis, & aliarum perſonarum fons eſt, atque principium. Cyrillus Alexandrinus, *g* dum explanat illa Joannis verba *h*, *ut cognoſcant te ſolum verum Deum*, ait ſolum Chriſtum ſive Filium in ſolo Deo vero, Deum verum eſſe, quia nullus Deus verus eſt, præter Trinitatem. Tritam Patribus multis Maldonatus *i* noſter, quos citat, interpretationem verborum, quæ ſunt in Joanne, affert, conveniteque propoſito, ſolum verum Deum dici Patrem apud Joannem, non ad excludendum Filium, aut etiam Spiritum Sanctum, ſed idola, ſeu falſos deos. Poteſt idem confirmari, quum Paulus K, etiam *ſolum ſapientem* nominat. *Converſi eſtis*, ait adhuc idem *l*, *ad Deum de ſimulachris, ſervire Deo vivo & vero.* Hinc autem potius probatur unum numero Deum eſſe, ut & ex Pſalmo 17. *m Quis Deus præter Dominum, aut quis Deus præter Deum noſtrum?* & ex 85. *n Tu es Deus ſolus*, atque: ut omittam Deuteronomium *o*, libros Regum *p*, librum Sapientiæ *q*, Eſaiam *r*, & alia plura teſtimonia, in Eccleſiaſtico *ſ* dicitur, quod *unus eſt Altiſſimus*. Quapropter falſum eſt, quod Ariani docebant, ut meminit Auctor Commentarii in Pſalmum 86. ſub nomine Hieronymi, vocabulum *Altiſſimi* eſſe, quo diſtinguatur Pater, qui ſit ſolus verus Deus, à Filio. Immo quum conſtet de Chriſto dici nomen *Altiſſimi*, quod aſſerit etiam Nicetas Choniata *t* de præſenti loco, planè efficitur, ipſum eſſe verum Deum; quia, ut quum Arianis Tranſylvani *u* miniſtri volunt, non convenit, niſi vero Deo. De ipſo nomine *Altiſſimi*, vel *Eccelſi* ὑψίστου עליון *hhelion* egimus alibi. Iſtas voces, epithetaque divina, omnes quidem, ſed qui eminent inter homines poteſtate, uſurpare potiſſimum ſumma demiſſione, ac modeſtia decet, ut facere Regem David toties legimus; & Ezechias Deum Iſrael cognominabat *Deum ſolum omnium regnorum terræ* x. Hodie nimio ſtudio & ambitione titulo nobis honorificos conquirimus, ut nullum fere ipſi Deo reliquum feciſſe videamur.

Perſona Patris fons eſt & principium divinitatis.

Arianorum error.

a in pſ. 78. *b* Exod. 32. 11. 31. *c* Eſ. 37. 16. & ſeq. *d* c. 9. 4. & ſeq. *e* Pſ. 47. 2. *f* Exod. 7. 5. *g* c. 9. 16. *h* Judith 9. 10. *i* c. 16. 3. *k* verſ. 5. *l* Exod. 6. 1. 2. 3. *m* Eſ. 42. 8. c. 48. 11. *n* Pſ. 9. 17. *o* 1. Cor. 15. 28. *p* 21. Moral. c. 16. vel 33. *q* Serm. de ſuſcepta hum. natura, ſub finem *r* hom. 3. de incomprehenſib. Dei natura. *ſ* Eſ. 7. 14. Matt. 1. 23. *t* 1. de fide, c. 2. *u* Rom. 8. 15. *x* Gen. 3. 19. *y* Eccl. 10. 9. *z* 3. de Fide c. 2. *a* Pſ. 86. 5. *b* Luc. 1. 76. *c* Pſ. 17. 14. *d* 1. Tim. 6. 16. *e* ib. verſ. 15. *f* 1. de Trinit. c. 10. & 3. cont. Maxim. c. 12. *g* in Jo. l. 11. c. 16. *h* c. 17. 3. *i* ibidem. *k* Rom. 16. 27. *l* 1. Theſſ. 1. 9. *m* verſ. 32. *n* verſ. 10. *o* c. 4. 35. & ſeq. c. 6. 4. & ſeq. c. 32. 6. 10. *p* lib. 1. 2. lib. 3. 8. 23. *q* c. 12. 13. *r* c. 45. 21. c. 45. 6. *ſ* c. 1. 8. *t* a Theſ. c. 29. *u* Lib. 2. c. 5. *x* Eſa. 37. 16.

PSALMUS
OCTOGESIMUS TERTIUS.

In finem,

1 Pro torcularibus filiis Core, Pſalmus.

2 QUam dilecta tabernacula tua Domine virtutum: 3 Concupiſcit & deficit anima mea in atria Domini.

Cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum.